

Przestrzeń poświęcona religii z ekranem interaktywnym

ŻYCIE RELIGIJNE W GETCIE WARSZAWSKIM

„Wszyscy [...] Żydzi, którzy zginęli z rąk oprawców, są męczennikami, [...] nawet jeśli nie zmuszano ich do porzucenia wiary” – pisał →**rabin** Szymon Huberband, członek Oneg Szabat, podziemnej organizacji w getcie warszawskim. Zapoznaj się z fragmentami z dzienników, w których Żydzi opisywali, jak starali się przestrzegać zasad judaizmu w czasie Zagłady. Niemcy niszczyli →**synagogi**, profanowali cmentarze, zakazywali uboju rytualnego. Życie religijne przeszło do podziemia. Także ochrzczonym Żydom Niemcy kazali przenieść się do getta. Działały w nim dwa katolickie kościoły.

Przejdź przez pięć kolejnych części getta do sali opowiadającej o życiu religijnym. Pośrodku, pomiędzy podświetlonymi, szklanymi panelami znajdziesz interaktywny ekran.

GALERIA 8: POWOJNIE, 1944 DO DZIŚ

G8

Film prezentujący pogrzeb zboczyszczonych zwojów Tory

PRZYWRACANIE GODNOŚCI

Obejrzyj archiwalny film przedstawiający uroczysty pochówek zwojów →**Tory**, sprofanowanych przez Niemców w czasie okupacji. Znalezione je po wojnie na terenie byłego getta w Łodzi i pogrzebano na cmentarzu żydowskim. Zwoje Tory należy traktować z takim samym szacunkiem, jak ludzkie ciało, a w przypadku zniszczenia trzeba je pochować lub złożyć w bezpiecznym miejscu. Po ekshumacjach z masowych grobów także ludzkim szczątkom wyprawiano prawdziwe pogrzeby. Posłuchaj →**kantora** śpiewającego modlitwę za dusze zmarłych *El mole rachamim* (Boże pełen miłosierdzia).

Po wejściu do galerii stań tak, by po lewej stronie mieć ścianę formularzy rejestracyjnych. Na wprost, ponad ruinami, zobaczysz film prezentujący uroczysty pochówek zwojów Tory.

PO 1989 ROKU

Choć nie trzeba być religijnym, aby być Żydem, „każdy z nas ma przodków religijnych” – stwierdza kobieta w jednym z wywiadów, które możesz obejrzeć w interaktywnej prezentacji. Posłuchaj, co mówią Żydzi o życiu religijnym w Polsce. Po okresie marginalizacji w czasach komunizmu ożyło ono pod koniec lat 80. Żydzi mogą przystępować do kongregacji ortodoksyjnych i postępowych. Nawet ci, którzy nie uważają religii za najważniejszą, mogą uczestniczyć w życiu religijnym, obchodząc święta z rodziną i przyjaciółmi.

Końcowa część wystawy.

Interaktywne wywiady

Z kolekcji: Beit Hatfutsot: Museum of the Jewish People, Filмотeki Narodowej, Żydowskiego Instytutu Historycznego, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN, Bazyliki Mariackiej w Krakowie, Yad Vashem, YIVO Institute for Jewish Research.

Wsparcie udzielone z funduszy norweskich i EOG przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię

www.eeagrants.org, www.norwaygrants.org

Zapraszamy do Centrum Informacyjnego, gdzie można skorzystać z materiałów dotyczących historii, genealogii oraz dziedzictwa lokalnych społeczności. Oferta Centrum obejmuje również warsztaty i specjalistyczne konsultacje. Czynne codziennie oprócz wtorków w godzinach 10:00-18:00.

Główni partnerzy merytoryczni:

Wspólna instytucja kultury

Ścieżka zwiedzania: życie religijne

Poznaj życie religijne polskich Żydów od średniowiecza do dziś, zaczynając zwiedzanie od poniższych czternastu stanowisk.

GALERIA 2: PIERWSZE SPOTKANIA, 965–1500

G2

Fragment ołtarza Wita Stwosza

JUDAIZM I CHRZEŚCIJAŃSTWO

W scenie z ołtarza Wita Stwosza Jezus dyskutuje z →**rabinami** w Świątyni. To symboliczna debata między judaizmem a chrześcijaństwem. Wyznawcy obu religii uważają Biblię →**hebrajską** za świętą księgę, lecz interpretują ją inaczej. Żydzi w odróżnieniu od chrześcijan nie uznają Nowego Testamentu. Kościół akceptował Żydów, ponieważ byli świadkami życia i męczeństwa Jezusa. Mieli jednak zajmować niższą pozycję wobec chrześcijan, gdyż nie uznali Jezusa za Mesjasza.

Przejdź w stronę drewnianego grodu i omiń okrągły stół z brakteatem i ekranami interaktywnymi, by stanąć naprzeciw Drzwi Gnieźnińskich. Po ich prawej stronie znajdziesz scenę z Ołtarza Wita Stwosza.

GALERIA 3: PARADISUS IUDAEORUM, 1565–1648

G3

Stanowisko interaktywne prezentujące Szulchan aruch

SZULCHAN ARUCH

Poznaj *Szulchan aruch* – kodeks prawa religijnego dotyczącego →**szabatu**, świąt, →**koszerności** i wszystkich innych aspektów życia Żydów. Tekst autorstwa Josefa Karo odzwierciedla zwyczaje →**sefardyjskie**. Krakowski →**rabin** Mojżesz Isserles, zwany Remu, dodał do niego uwagi odnoszące się do tradycji →**aszkkenazyjskiej**. Nadał im tytuł *Mapa* – z →**hebrajskiego**: „obrus” – podkreślając, że *Szulchan aruch*, po hebrajsku „nakryty stół”, jest niezupełnie nakryty. Kodeks Karo wraz z uwagami Remu ukazał się w latach 1578–1580 w Krakowie i do dziś stanowi główny punkt odniesienia w zakresie żydowskiej praktyki religijnej.

Po wejściu do galerii skręć w lewo, w kierunku ściany z dużą mapą Europy, pod którą znajdują się stanowiska drukarskie. Naprzeciw stoi drewniany pulpit z interaktywnym ekranem prezentującym *Szulchan aruch*.

TORA I TALMUD

Dotknij pnia drzewa i jego gałęzi na interaktywnym stole pośrodku biblioteki i poznaj historię →**Talmudu**, najważniejszego zbioru żydowskich praw religijnych wraz z komentarzami. Pień symbolizuje →**Torę**, czyli pięć pierwszych ksiąg Biblii. Gałęzie to wyrastające z Tory teksty religijne, które tworzą Talmud. Życie poświęcone studiowaniu Talmudu było ideałem dla wielu Żydów

Obok stanowisk drukarskich znajduje się biblioteka. Podejdź do ustawionego pośrodku interaktywnego stołu, by dotknąć pnia drzewa i jego gałęzi, a dowiesz się o historii Talmudu.

Stół interaktywny przedstawiający Talmud

GALERIA 4: MIASTECZKO, 1648-1772

G4

Cene urene z XVIII w.

KOBIECA POBOŻNOŚĆ

Cene urene to jedna z najpopularniejszych książek napisanych w języku →**jidysz**. Autor przetłumaczył i zaadaptował teksty biblijne oraz opatrzył je przystępnymi komentarzami. Kobiety, które z reguły nie znały →**hebrajskiego**, czytały *Cene urene*, nazywane „Biblią kobiecą”, w szabat i święta. Oryginalny ilustrowany egzemplarz z XVIII w. znajdziesz w kredensie obok rytualnych przedmiotów: świeczników zapalanych na →**szabat** i święta, srebrnego kielicha służącego do błogosławieństwa wina i lampy oliwnej używanej w święto Chanuka.

Po wejściu do galerii skręć w prawo, na targowisko. Stąd wejdź do żydowskiego domu. Starodruk prezentowany w zielonym kredensie to *Cene urene*.

Rekonstrukcja bimy i dachu synagogi z Gwoźdźca

DREWNIANA SYNAGOGA

→**Synagoga** to centrum życia gminy żydowskiej. Drewniana synagoga w Gwoźdźcu powstała ok. 1650 r. Jej wnętrze, ozdobione malowanymi tekstami modlitw, znakami zodiaku oraz przedstawieniami zwierząt i kwiatów, zostało odnowione w 1729 r. Centralne usytuowanie →**bimy** – podium, z którego odczytuje się →**Torę** – jest typowe dla polskich synagog. Budowla została zniszczona ok. 1914 r., jednak w latach 2011-2012 ponad 300 ochotników i specjalistów pod kierunkiem Handshouse Studio wykonało rekonstrukcję dachu i pięknie malowanego sklepienia, używając tradycyjnych technik, narzędzi i materiałów. W dawnej Rzeczypospolitej znajdowało się ponad 150 drewnianych synagog. Wszystkie uległy zniszczeniu.

Po wejściu do galerii skręć w prawo i przejdź przez targowisko w stronę synagogi.

GALERIA 5: WYZWANIA NOWOCZESNOŚCI, 1772-1914

G5

Film o jesziwie

FILM O NOWOCZESNEJ JESZIWIE

Dlaczego wskazówki zegara obracają się w przyspieszonym tempie? Przedstawienie jednej doby z życia nowoczesnej →**jesziwy** w Wołożynie zajmuje w filmie zaledwie 5 minut. W tej prywatnej uczelni religijnej, założonej w 1803 r., setki młodych mężczyzn studiowały →**Talmud** i inne teksty od rana do nocy. W nowoczesnej jesziwie studiowanie →**Tory** było celem samym w sobie, w odróżnieniu od innych jesziw, które głównie przygotowywały studentów do zawodu →**rabina**. Pierwsze jesziwy powstały w Polsce już w XVI w.

Przejdź przez kolejne części galerii aż do sali ślubnej. Wejdź do biblioteki uczonego maskila, z której przejdziesz do nowoczesnej jesziwy. Obejrzyj film o jesziwie, wyświetlany na jednej ze ścian sali.

CHASYDYZM

W multimedialnej prezentacji zobacz kwitle – kartki z prośbami, które →**chasydzi** przekazują cadykowi w nadziei, że pomoże on rozwiązać ich problemy. W odpowiedzi →**cadyk** daje im poradę, błogosławieństwo lub amulet. Kwitle są wyrazem wiary we wstawiennictwo cadyka u Boga. Prezentowane tu kartki to wybór z 6000 kwitli wysłanych do cadyka Eliasza Guttmachera z 707 miejscowości w latach 1873-1874. Chasydyzm, mistyczny ruch odnowy religijnej powstały w XVIII w. na Podolu, rozwijał się dynamicznie przez cały XIX w.

Gdy wyjdiesz z jesziwy, znajdziesz się w przestrzeni poświęconej chasydyzmowi.

Gablota i stanowisko interaktywne prezentujące kwitle

Model Wielkiej Synagogi na Tłomackim

WIELKA SYNAGOGA

Wielka →**Synagoga** na Tłomackim w Warszawie, otwarta w 1878 r., była dumą postępowych Żydów. Uczęszczali do niej „Polacy wyznania mojżeszowego” – Żydzi, którzy utożsamiali się z polskim językiem i kulturą, i wierzyli w integrację z polskim społeczeństwem. Kazania w Wielkiej Synagodze wygłaszano po polsku, ale obrzędy nadal odbywały się po →**hebrajsku**. Kobiety zasiadały w osobnej galerii. Posłuchaj głosu Gerszona Siroty, →**kantora** Wielkiej Synagogi – pierwszego, który nagrał swój śpiew.

Wyjdź z dworca i przejdź przez sekcję poświęconą rozwojowi przemysłu, kierując się w stronę dużej gabloty. To przestrzeń integracji, w której odnajdziesz model Wielkiej Synagogi.

GALERIA 6: NA ŻYDOWSKIEJ ULICY, 1918-1939

G6

Prezentacja partii Aguda

AGUDAS JISROEL

Program polityczny i osiągnięcia Agudas Jisroel (w skrócie Aguda), partii religijnych Żydów, ukazane są w filmie i poprzez dwa oryginalne przedmioty: kieszonkowe wydanie →**Talmudu** z 1929 r., by można go studiować codziennie i wszędzie, oraz skarbonkę do zbierania datków na utrzymanie prestiżowej →**Jesziwy** Mędrców Lublina. Otwartą w 1930 r. jesziwę, największą i najnowocześniejszą uczelnię talmudyczną na świecie, uważano za symbol potęgi religii żydowskiej. Aguda broniła tradycji religijnej i przeciwstawiała się świeckiemu stylowi życia, promowanemu przez inne żydowskie ugrupowania.

Po wejściu na ulicę skręć w prawo do przestrzeni poświęconej polityce. Pośrodku, naprzeciw ławki, znajduje się prezentacja poświęcona partii Agudas Jisroel.

Chasydzkie wesele w Bobowej

CHASYDZKIE WESELE W BOBOWEJ

Wesele córki →**cadyka** z Bobowej w marcu 1931 r. było tak spektakularnym wydarzeniem, że polska agencja fotograficzna „Światowid” wysłała fotografa, by uwiecznić uroczystość. Do Bobowej zjechały tysiące →**chasydów**. Witali ich Żydzi na koniach przebrani za „kozaków”. „U nas taki zwyczaj, że na wesele przebierają się Żydzi za kozaków, krakusów, ułanów i huzarów, żeby było wesoło i żeby nastrój był purimowy” – tłumaczyli reporterowi „Nowego Dziennika”. Radosny korowód, przy wtórze muzyki, dotarł do baldachimu zwanego chupą, gdzie odbyła się ceremonia zaślubin. Fotoreportaż o weselu ukazał się w polskiej i żydowskiej prasie w kraju i za granicą.

Po wejściu na ulicę skręć w lewo, przejdź przez sekcję poświęconą Wilnu, by odnaleźć schody wiodące na antresolę. Ze schodów skręć w prawo, do ozdobionej mapami sali i znajdź metalową tabliczkę z napisem „Bobowa”.

SZKOŁY RELIGIJNE

„Posłano mnie w wieku trzech lat do →**chederu**” – wspominał pewien młody Żyd. Zatrzyj do jednej ze szkolnych ławek i obejrzyj archiwalne filmy o żydowskiej edukacji religijnej w II Rzeczypospolitej: od chederu, czyli szkoły podstawowej dla chłopców, po →**jesziwę**, uczelnię dla młodych mężczyzn. Pod presją państwa do programu szkół religijnych wprowadzono niektóre przedmioty świeckie. Partia Agudas Jisroel patronowała części szkół religijnych, w tym szkołom Bejs Jakow, zakładanym przez Sarę Szenirer dla dziewcząt. Działały też świeckie szkoły żydowskie, ale większość żydowskich dzieci uczęszczała do polskich placówek państwowych.

Wróć do schodów i idź prosto. Następnie skręć w prawo, mijając podwórkę, by znaleźć się w szkolnej sali.

Ławka szkolna prezentująca szkoły religijne